

**Meerjarenvisie
2010 - 2035**

Haags Milieucentrum

HAAGS MILIEUCENTRUM

Groot Hertoginnelaan 203
2517 ES Den Haag
070 30 50 286

www.haagsmilieucentrum.nl
info@haagsmilieucentrum.nl

Voorwoord (en samenvatting)

De kredietcrisis baart vele Hagenaars zorgen, en terecht. Toch is wat we nu op economisch gebied meemaken kinderspel vergeleken met wat de klimaatcrisis ons zal brengen. De laatste paar jaar is het besef toegenomen dat we die klimaatcrisis zelf veroorzaken en dat de gevolgen ernstig zijn. Dat is zeker een verbetering, maar hóe ernstig die crisis is en hoe diep ze op ons leven zal ingrijpen, dat beseffen nog veel te weinig mensen ten volle.

We zitten namelijk in een tijdperk. Als niet binnen tien jaar wereldwijd het energieroer wordt omgegooid, is de kans groot dat ecologische omslagpunten bereikt worden. Dan slaat het klimaatophalen is er geen houden meer aan. Er zijn nog wat onzekerheden, maar vrijwel alle klimaatwetenschappers zijn ervan overtuigd dat ons een onomkeerbare catastrofe te wachten staat als we onze economie en leefstijl niet gaan verduurzamen en zo de temperatuurstijging deze eeuw tot 2 °C weten te beperken. Daarmee zijn we er helaas nog niet. Recente onderzoeken brengen een aantal top-wetenschappers – waaronder onze eigen Nobelprijswinnaar Paul Crutzen – tot de conclusie dat de opwarming van onze planeet nog sneller gaat en met nog ernstigere gevolgen dan een paar jaar geleden werd gedacht. Hun en onze boodschap luidt dan ook: Mensen, wakker worden en alle hens aan dek!

Ook in Den Haag zijn wij net het orkestje op de Titanic dat rustig doorspeelt terwijl het earthship 'Mensheid' aan het zinken is. Maar wel met dit belangrijke verschil: als iedereen nu wakker wordt en in actie komt, kan het schip zeer waarschijnlijk nog gered worden. Daarom maakt het Haags Milieucentrum in de Meerjarenvisie 2035 die voor u ligt een bijna dwingende keuze. De keuze om er alles aan te doen om de klimaatcrisis in te dammen. Wij zullen ons natuurlijk ook krachtig blijven inzetten voor het aanpakken van milieuproblemen als afnemende biodiversiteit, luchtvervuiling en verlies van de groene ruimte, maar het sterk verminderen en tot nul reduceren van broeikasgasemissies zal de komende 25 jaar ons belangrijkste speerpunt zijn. Ons doel is dat Den Haag een echte klimaat-koplopergemeente wordt: een klimaatneutrale stad in 2035. Dat betekent de komende 4 jaar 16% reductie van broeikasgasen en 40% in 2020. Dat is vijftien jaar eerder klimaatneutraal dan waar de gemeente op inzet en 10% meer reductie in 2020. Vergeleken met een aantal andere koplopergemeenten is dat een gemiddelde ambitie.

De komende tien jaar 40% reduceren vergt een stevige inspanning. Maar met het benodigde besef van urgentie bij de politiek en de Hagenaars is dat mogelijk. Dat vraagt niet alleen offers. Integendeel. Het roer omgooien en de energietransitie echt in gang zetten zal de leefkwaliteit in onze stad absoluut ten goede komen. Het zal bovendien de economische vitaliteit en de toekomstbesten-

digheid van onze lokale economie stevig verbeteren. Daarom schetsen we in deze Meerjarenvisie een wervend en haalbaar toekomstbeeld van hoe onze stad er in 2035 uit zou kunnen zien. Van hoeveel beter en goedkoper op veel terreinen het leven voor alle Hagenaars zou kunnen zijn. Dat kan natuurlijk alleen als we daar samen de schouders onder zetten. Iedere Haagse burger heeft zijn eigen verantwoordelijkheid om naar vermogen daaraan bij te dragen.

Er zijn echter grenzen aan wat Hagenaars individueel kunnen doen. Daarom hebben we voor het regelen van belangrijke collectieve zaken een stadsbestuur. Dit draagt een speciale verantwoordelijkheid voor het indammen van de klimaatcrisis. Zonder drijvende kracht vanuit de lokale politiek, die voorwaarden en kaders schept, zal een echte energietransitie nooit lukken. Bij die verantwoordelijkheid zal ons centrum ook het stadsbestuur graag van dienst zijn. Met raad en daad en door steeds meer Hagenaars bij natuur, milieu en het indammen van de klimaatcrisis te betrekken.

Stef de Niet
Voorzitter

Frans van der Steen
Directeur

1.

Indammen klimaatcrisis als belangrijkste speerpunt?

Wat is nu echt van belang voor het leven van ons mensen? Dan gaat het om onze eerste levensbehoeften en bestaanszekerheid. Voor dergelijke primaire zaken is een redelijk stabiel klimaat de vrijwel allesbepalende factor. Klimaat bepaalt bijvoorbeeld waar mensen (nog) kunnen leven, het bepaalt de omvang van de voedselproductie, van de hoeveelheid bruikbaar water en zelfs van het zuurstofgehalte van de lucht. En de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer is de uiterst gevoelige thermostaat die voor een belangrijk deel de complexe met elkaar verweven processen regelt die samen het klimaat bepalen. Die concentratie is, met name doordat gigantische hoeveelheden koolstof in fossiele brandstoffen zijn vastgelegd, in de loop van honderden miljoenen jaren teruggebracht tot nog geen 300 op de miljoen moleculen. Daardoor is het klimaat ontstaan waarin de mens tot ontwikkeling kon komen. De afgelopen ruim 150 jaar heeft de mens door verbranding van olie, gas en kolen die concentratie met 100 moleculen per miljoen doen toenemen, waardoor de gemiddelde temperatuur met 0,8 °C gestegen is.

Dat lijkt weinig, maar wat we nu overal op de wereld meemaken is grotendeels het gevolg van die opwarming: meer en intensere droogtes en bosbranden, een stijgende zeespiegel, verzuring van de oceanen, woestijnvorming, toenemende plagen en (planten)ziektes, een toenemend aantal orkanen en cyclonen, enorme slagregens en overstromingen, smeltend poolijs en opdrogende rivieren. Door wat nog aan opwarming in de pijplijn zit – de zogeheten thermische vertraging – is het gevolg van die 100 ppm extra niet 0,8 °C opwarming, maar loopt die nog op tot minstens 1,3 °C. Om een beeld te schetsen van hoe hoog de huidige broeikasgasconcentratie van 380 ppm in de atmosfeer is: in de afgelopen 800.000 en waarschijnlijk de afgelopen 20 miljoen jaar is die concentratie nog nooit zo hoog geweest. Dat is minimaal vier keer zo lang als de mens op de aarde rondloopt.

Volgens de duizenden klimaatwetenschappers van de VN-klimaatpanel, het IPCC, moeten we zien te voorkomen dat de opwarming meer dan 2 °C wordt. Als die temperatuur bereikt wordt, is het heel goed mogelijk dat het klimaat door zichzelf versterkende processen op hol slaat. Die kritische 2 °C komt overeen met 450 ppm. Als we in het huidige tempo doorgaan met het uitstoten van broeikasgassen zitten we over dertig jaar al op die 2 °C opwarming. Dit betekent een onnoemelijke urgentie om wereldwijd, en vooral in geïndustrialiseerde landen, elk van de komende jaren te benutten om de emissies van broei-

kasgassen drastisch te verminderen.

Daar komt nog bij dat uit recente wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat het rapport van het IPCC eigenlijk te rooskleurig is. Zo verwachtte het IPCC in zijn zwartste scenario dat pas aan het eind van deze eeuw het Noordpoolijs zou zijn verdwenen, terwijl dat mogelijk al over een paar jaar het geval is. Men dacht dat de toename van de CO₂ een stuk lager zou zijn en dat het bufferend vermogen van de biosfeer niet afneemt. Uit onderzoeken blijkt echter dat de belangrijkste buffer, de oceanen, onder andere door de verzuring steeds minder CO₂ opnemen. Daarnaast is het ontdooien van de permafrost, en de enorme hoeveelheid broeikasgassen die daardoor nu al vrijkomen en nog gaan vrijkomen, niet in de modellen opgenomen. Het belangrijkste is wellicht dat recent wetenschappelijk onderzoek er op duidt dat de klimaatgevoeligheid van broeikasgassen nog hoger is en een verdubbeling van emissies van 280 ppm naar 560 ppm niet tot 3 °C maar tot 6 °C temperatuurstijging kan leiden. Dat betekent dat we beter van 350 ppm als maximum uit kunnen gaan om er redelijk zeker van te zijn dat het klimaat niet op hol slaat. Onze eigen Nobelprijswinnaar Paul Crutzen stelt dat voor 'klimaatveiligheid' 70% CO₂-reductie in 2015 noodzakelijk is. Het zijn juist de meest prominente wetenschappers die de alarmbel luiden.

De vraag die zich dan opdringt is hoe het mogelijk is dat bij de politiek en de media niet alle seinen op rood staan? Waarom luiden zij geen alarmbel want zonder besef van urgentie komt er geen draagvlak voor de soms ingrijpende maatregelen die nodig zijn. Waarom wordt het roer niet omgegooid, zeker als je bedenkt dat we daarvoor nu al over het benodigde geld, de kennis en de technologie beschikken? Ieder maatschappelijk onderwerp, of het nu gaat om werk, beloning, wonen, onderwijs, gezondheid, zorg, veiligheid, kunst en cultuur, is zijn hoge plaats op de politieke of publieke agenda gegund. Al die onderwerpen verdienen ook een hoge plaats, maar het klimaat is een zaak van een totaal andere orde. Een hogere orde.

Wie kan, dit alles wetende, nog rustig op zijn stoel zitten? Het HMC lukt dat in ieder geval niet. Daarom heeft het Haags Milieucentrum het indammen van de klimaatcrisis tot het belangrijkste speerpunt van het beleid gemaakt. En het mooie is dat het leven in onze stad er alleen maar beter van kan en zal worden al blijven we wat het klimaat betreft natuurlijk afhankelijk van inspanningen buiten Den Haag en Europa. We zijn tenslotte één wereld. Daarom moet het verdrag van Kopenhagen een Keerpunt worden; Kopenhagen moet slagen. Het is nu of nooit. We kunnen de klimaatverandering beteugelen maar dat moeten we de kansen die er zijn wel grijpen. Dus geen doemdenken, maar DOENdenken!

2.

Klimaatneutraal Den Haag 2035: een haalbaar en wervend toekomstbeeld

Klimaatmaatregelen worden nu door velen als een economische kostenpost en als ‘inleveren’ gezien. Dit slaat de plank volkomen mis. Het tegenovergestelde is het geval. Een duurzaam leven is niet minder maar anders. Een leven waarbij de kwaliteit van het bestaan en de leefomgeving er op heel veel punten juist drastisch op vooruit zal gaan als een aantal zaken goed georganiseerd wordt.

Ook economisch gezien is het zakelijk en nuchter en getuigt het van visie om in duurzaamheid te investeren. Dit zijn toekomstbestendige investeringen die de vitaliteit van de Haagse economie op langere termijn zullen versterken en vaak al op korte termijn bakken geld zullen besparen. En omdat zonnepanelen en wind onuitputtelijke energiebronnen zijn, zijn het investeringen die ons onafhankelijk maken van snel oprakende fossiele brandstoffen.

Investeren in duurzaamheid is dan ook investeren in de leefkwaliteit en de bestaanszekerheid van mensen, van Hagenaars van vlees en bloed; Hagenaars waarvan velen helaas nog niet beseffen hoe cruciaal juist duurzaamheid is voor de kwaliteit van hun bestaan. Om dat enigszins voorstelbaar te maken willen we een beeld schetsen van hoe de stad en het leven van een Hagenaar er over 25 jaar uit zouden kunnen zien.

In 2035 rijden er ten opzichte van vandaag-de-dag in onze stad 65% minder auto's rond. Op elke tien huishoudens staat er één elektrische deelauto in de straat, dus binnen handbereik, die in een oogwenk te reserveren en te gebruiken is. Wel de lusten van een auto als je die echt nodig hebt en niet langer de lasten. Dit zal veel mensen veel geld besparen. De stad wordt veiliger, de lucht veel gezonder, er komt meer ruimte voor spelende kinderen en voor groen. De meeste mensen die in de stad werken, waaronder ambtenaren, wónen daar ook zodat het forenzenverkeer sterk is vermindert. Den Haag is daarnaast een geweldige fietsstad met overal geasfalteerde fietspaden, liefst vrijliggend, enkele overdekt. Fietsers hebben bijna overal voorrang. Doordat er veel betere fietsvoorzieningen en stallingmogelijkheden zijn, stappen Hagenaars massaal en met veel plezier op de fiets. Daardoor blijven ze fitter en hebben ze minder last van overgewicht, wat veel medische en economische kosten bespaart. Het openbaar vervoer is fijnmaziger en meer op maat, met kleinere elektrische busjes met veel stopplaatsen. Met zulke goede fiets-, OV- en autodeelvoorzieningen heb je als particulier in de stad echt geen auto meer nodig.

Haags Energiebedrijf

De elektrische auto's worden, meestal 's nachts, opgeladen met onder meer groene stroom van wind-

molenparken op de Noordzee, op bedrijventerreinen en langs snelwegen. Op de havenhoofden staan dan ook als icoon van de klimaatneutrale stad twee prachtig vormgegeven, verlichte en kunstig gedecoreerde windmolens. Die molens zijn eigendom van een eigen Haags energiebedrijf dat de stad van duurzame energie voorziet. Omdat de stad zelf gaat over opwekking, inkoop en levering van energie kan de stad een eigen duurzaam energiebeleid voeren. Particulier opgewekte energie middels mini-warmtekrachtkoppeling in duizenden huizen en gebouwen draagt daarnaast stevig bij aan de eigen duurzame energievoorziening.

De energievraag is met de helft gedaald, voor een belangrijk deel omdat alle gebouwen grondig en lekvrij geïsoleerd zijn. Controle op warmtelekken vindt plaats met infraroodcamera's. Veel daken zijn geïsoleerd door bedekking met sedumgrasmatten die CO₂ binden en meteen voor een betere waterberging zorgen. Vrijwel alle gebouwen die daarvoor in aanmerking komen zijn voorzien van zonnepanelen en kleine windmolens. Aardwarmte wordt met de slogan 'Den Haag zit er bovenop' volop benut en veel huizenblokken maken gebruik van warmtepompen, ook omdat deze voor koeling in de warme zomers zorgen. Dit alles bespaart de Haagse burgers weer veel geld.

Het ophalen van afval is door het gescheiden ophalen vrijwel gratis. Dat komt doordat verbranden, dat gepaard gaat met broeikasgasemissies, veel duurder is en doordat veel van wat nu afval heet in 2035 kostbare grondstoffen zijn waarmee goed geld te verdienen valt. De stad is ook klimaatbestendiger. Heftige regenval leidt niet meteen tot overbelasting van het riool, omdat de afvoer van het hemelwater van gebouwen van het riool is afgekoppeld. De rioolheffing is lager, de waterkwaliteit is beter, mensen kunnen in zee zwemmen zonder angst voor colibacteriën. Daarnaast worden alle inkopen, aanbestedingen en opdrachten van de gemeente en van vrijwel alle bedrijven en organisaties in de stad klimaatneutraal en duurzaam gedaan. Het Haagse bedrijfsleven en met name het midden- en kleinbedrijf heeft zich gestimuleerd door deze plicht tot duurzaam inkopen massaal op het duurzame ondernemen gestort.

Tot slot, Den Haag is ook de internationale stad van Recht en Vrede. Klimaatman Al Gore heeft niet voor niets de Nobelprijs voor de Vrede gekregen. Klimatrecht en internationale conflicten als gevolg van de klimaatcrisis staan in 2035 hoog op de internationale agenda. Door de vooruitziende blik van het Haagse stadsbestuur in 2010 heeft het zich daarbij een koppositie weten te verwerven. Overall op de wereld heeft de klimaatcrisis zich in 2035 stevig doen voelen. De verantwoordelijkheid voor het in 2035 prioritaire beleidsterrein duurzame ontwikkeling en klimaat is daarom al in 2014 overgedragen aan de burgemeester. De reden daarvoor is dat de burgemeester het collegelid is dat het meest boven de partijen staat en duurzame stedelijke ontwikkeling bij uitstek een integrale benadering vergt. Daarnaast is bij de burgemeester, die voor langere tijd wordt benoemd, de continuïteit het best gewaarborgd.

2014 was ook het jaar waarin besloten werd tot de bouw van het Klimaatcentrum. Dit prachtig vormgegeven, energieproducerende gebouw aan onze kust werd een lichtend voorbeeld voor andere landen en steden. Het Klimaatcentrum heeft in hoge mate bijgedragen aan het gevoel van urgentie voor een stevig klimaatbeleid en heeft burgers en organisaties praktisch ondersteund bij het nemen van hun verantwoordelijkheid.

3.

Hindernissen op weg naar een klimaatneutrale stad

Dit toekomstbeeld is haalbaar, maar dan moeten we nu een begin maken met de daarvoor benodigde omslag. We moeten af van onze energieverslaving en wat we nog wel aan energie gebruiken zal vrijwel zonder uitstoot van broeikasgassen moeten worden opgewekt. Dat kan. Veel landen – ook Nederland – beschikken nu al over het geld, de kennis en de technologie om al ons handelen energieneutraal te maken. Zeker op de iets langere termijn is dat bijzonder rendabel. Ten eerste zullen de prijzen van fossiele brandstoffen door grote vraag, afnemende voorraden en beperkte productiecapaciteit (peakoil) sterk stijgen. Tegelijkertijd zullen, als we onze kennis, creativiteit en technisch vernuft echt op duurzaamheid gaan richten, de energie-efficiëntie van productie en consumptie snel verbeteren en zal duurzame energie goedkoper worden.

De echte hindernissen op weg naar die klimaatneutrale stad in 2035 zijn dus geen kwestie van gebrek aan geld, kennis of technologie. Dan gaat het met name om economische dogma's. Gelukkig neemt het besef toe dat het zelfregulerend vermogen van de markt uiterst beperkt is en dat een goede scheidsrechter boven belangenpartijen onmisbaar is. Die scheidsrechter is een effectief en efficiënt werkende overheid die de markt in duurzame banen leidt. Tevens groeit het besef dat de groei van het BNP als maat voor welvaart een wel erg beperkte manier van meten is. Het BNP en de groei daarvan zeggen namelijk niets over de kwaliteit van wezenlijke zaken als onderwijs, zorg en veiligheid, laat staan over de kwaliteit van het milieu. Het HMC wil dan ook bijdragen aan de acceptatie van een breder welvaartsbegrip door publiek en politiek. Een andere hindernis is de (economische) globalisering. Er is een wereldwijde klimaatcrisis en een wereldmarkt, maar geen wereldregering om die markt in duurzame banen te leiden. En wat te denken van het door bureaucratisering en verkokering afbrokkelende bestuurlijk vermogen, terwijl de meeste problemen waar we in de 21ste eeuw met elkaar voor staan alleen via een integrale aanpak opgelost kunnen worden. Dat geldt zeker voor de klimaatcrisis.

En dan is er het al eerder geconstateerde gebrek aan gevoel van urgentie bij de politiek en het publiek. Zonder dit gevoel van urgentie zullen noodzakelijke maatregelen niet genomen worden, terwijl er haast geboden is om omslagpunten te voorkomen. Collectief lijken we verdrongen te hebben dat een vitale natuur, een gezond milieu en een redelijk stabiel klimaat de voorwaarden zijn voor al het andere en dat het bij milieuvernieming vaak om onomkeerbare processen gaat. Het zijn bovendien de belangrijkste dragers van onze economie en van onze welvaart. Ook de Haagse economie is volstrekt afhankelijk van de talloze onbetaalde diensten die natuur en milieu elke dag leveren. Ecologie staat dus niet naast economie en niet naast sociale en culturele verworvenheden, maar is daarvoor de voorwaarde. Als die ecologische onderlegger van ons bestaan in crisis verkeert, zijn we ook economisch de kip met de gouden eieren aan het slachten. En dat is precies wat we aan het doen zijn.

4.

Lokaal niveau is cruciaal

Niet genoeg kan benadrukt worden hoe groot het belang van het lokale niveau is als het gaat om een effectief klimaatbeleid. Op veel beleidsterreinen berusten de steeds verder gedecentraliseerde bestuurskracht en beslismacht bij het lokale bestuur. Nationaal mogen regels worden vastgesteld, gemeenteraden beslissen of het burgers gemakkelijker wordt gemaakt hun verantwoordelijkheid te nemen, hoe duurzaam men bouwt, of werk gemaakt wordt van duurzame energie, of een weg wordt aangelegd, of er wordt geïnvesteerd in fiets en openbaar vervoer, of en hoe bedrijventerreinen ingericht worden, of afvalscheiding serieus wordt genomen, enzovoort. Steden zijn volgens een Londense studie verantwoordelijk voor 75% van de CO₂-emissies en 75% van het grondstoffenverbruik. Zij dienen dus het goede voorbeeld te geven en het voortouw te nemen.

Voor een gemeente als Den Haag is het met een aan stevige inspanningen haalbaar om al in 2035 – dus vijf-tien jaar eerder dan nu de ambitie is – een klimaatneutrale gemeente te zijn. Dat kan zonder CO₂-compensatie. En om, als tussenstap, in 2020 voor 40% klimaatneutraal te zijn. Dat kan met een Haagse Urgenda waarin met tweejaar-lijkse stappen naar een klimaatneutrale gemeente wordt toegewerkt en waarbij elke twee jaar gecontroleerd wordt of de reductiedoelstellingen gehaald zijn. En zo niet, dan worden extra maatregelen genomen om die doelstellingen alsnog te halen.

Dit neemt natuurlijk niet weg dat de gemeente binnen landelijke en soms provinciaal vastgestelde kaders moet werken. Waar die kaders knellen en weinig ruimte en steun bieden, zou de gemeente niet moeten schromen om samen met andere steden de landelijke politiek of bestuursorganen aan te spreken en om steun te vragen. Dat gebeurde, bijvoorbeeld binnen het overleg van de vier grote steden, de afgelopen jaren veel te weinig. Ook daar wil het HMC de vinger aan de pols houden.

Draagvlak is belangrijke gemeentelijke verantwoordelijkheid

Het lokale niveau is ook het meest natuurlijke en effectieve niveau voor het betrekken van burgers. Dáár leven burgers en hebben ze hun netwerken en daar worden ze heel direct geconfronteerd met de achteruitgang van hun leefomgeving. Dáár liggen dus, door met een wervend verhaal concrete alternatieven te bieden, de beste kansen hen te verleiden hun leefstijl aan te passen.

De beste manier om burgers massaal mee te krijgen is het hen een stuk gemakkelijk te maken om duurzaam te leven en vanuit het stadsbestuur zaken gewoon goed te regelen. Maar er is ook draagvlak en gevoel van urgentie nodig omdat duurzaamheid soms offers vraagt. Dit vergt een veel grotere inzet van de gemeente. Het vraagt om een permanent bewustwordings- en publiciteitsoffensief. Dat kan onder meer door ook binnen de afdeling milieucommunicatie van klimaat het belangrijkste speerpunt te maken.

Het milieucentrum zal zich in ieder geval volop bezighouden met het verbreden van het draagvlak voor duurzaamheid en klimaatmaatregelen onder de Haagse bevolking en onder belangrijke spelers als het gemeentebestuur en woningcorporaties. Daarbij kiezen wij de Tangobenadering. Niet schuwen om met ongemakkelijke waarheden 'af te stoten', maar meteen daarna mensen met inspirerende verhalen, wenkende perspectieven en met concrete alternatieven weer aan te trekken. En net als bij de tango is dat spannend, dynamisch en uitdagend. De passie die bij de tango hoort zullen we hard nodig hebben om de benodigde energietransitie nu te maken want we hebben boven alles haast. De wetenschap laat er geen twijfel over bestaan dat we snel zullen moeten omschakelen.

Met dit alles en met als startpunt het klimaatverdrag van Kopenhagen, eind 2009, willen we stevig aan de slag!